

Urvalet | 4

Perspektiv på fattigdomsbekämpning.

Artiklar ur *Captus Tidning*

**CAPTUS
TIDNING**

Innehåll

En katastrof utan dess like Tomas Brandberg	sid 3
Statligt bistånd håller despoterna flytande Christian Sandström	sid 5
Vem sätter vi först? Nima Sanandaji	sid 7
Ett varumärke bland alla andra Tomas Brandberg	sid 8
Bidragsindustrins drivkraft Sture Åström	sid 10
Efterlyses: en konstruktiv borgerlig biståndsdebatt Mattias Johansson	sid 12
Omvärdera Sveriges biståndspolicy Atta Tarki	sid 14
En kontinent, två system Tomas Brandberg	sid 16
Om författarna	sid 18

Den här häftet samlar åtta texter på temat fattigdomsbekämpning, som tidigare publicerats i *Captus Tidning*. Texterna har sammanställts av Adam Nelvin.

Captus Tidning är en borgerlig nättidskrift med fokus på idé- och dagspolitisk debatt, kultur och media. Tidskriften ges ut av den frihetliga tankesmedjan Captus. Tankesmedjan Captus arbetar med opinionsbildning för allmänborgerliga idéer, såsom sänkta skatter, en stark rättstat, fria marknader och privat drift av skola och sjukvård.

www.captustidning.se
www.captus.nu

© Captus AB 2005-2007. Alla rättigheter reserverade.

En katastrof utan dess like

Tomas Brandberg

Mänsklighetens utan jämförelse största gissel just nu är inte jordbävningar och översvämningar, utan AIDS, orsakat av lavinmässig spridning av viruset HIV. Det är en katastrof vars omfattning är svår att ta till sig. Vissa afrikanska områden söder om Sahara är näst intill hotade till sin fysiska existens. Hos den sexuellt aktiva delen av befolkningen i till exempel Swaziland bär en majoritet på viruset och situationen är nästan lika allvarlig i många andra länder i regionen. Det handlar alltså om massdöd och därpå följande sociala problem som är många gånger värre än alla översvämningar och jordbävningar tillsammans. (Detta ska nu inte ses som en banalisering av situationen i Pakistan, som av allt att döma är akut och mycket allvarlig.)

Åtgärder för att förhindra spridningen av HIV har definitivt vidtagits av olika hjälporganisationer, men insatserna har varit otillräckliga. För att undvika eller åtminstone mildra en tragedi av andravärldskrigsformat krävs en sorts global allians mot spridning av HIV, vilken också måste involvera resursstarka nationer i Nordamerika, Europa och Asien.

De viktigaste aktörerna i den globala alliansen är de berörda ländernas ledare och de väljare som utser dem. Afrikanska ledares inställning till det virus som håller på att förtära deras folk (och i somliga fall troligen också dem själva) varierar tyvärr mellan ljumt intresse och ren förnekelse. Media spelar också en viktig roll. "New African", en vänstertidskrift som ges ut ibland annat Sverige, brukar spåda ut sina försvarstal för Robert Mugabe med totalt ovetenskapliga artiklar om AIDS och HIV.

Thabo Mbeki, Sydafrikas president, framhärdat länge med uppfattningen att AIDS inte orsakas av HIV, utan av fattigdom. Detta bidrog givetvis till den kultur av mytbildning kring AIDS som redan var i omlopp i Afrika och annorstädes. Fast på ett sätt låg det ett korn av sanning i Mbekis tokerier; en av anledningarna till att Afrika är så maktlös inför denna pandemi är dess brist på resurser. Fattigdomen medför också en utbredd känsla av hopplöshet och ovilja att bry sig om huruvida man bär på något virus som är farligt på några års sikt.

Att bekämpa fattigdomen är alltså att bekämpa HIV. När afrikanerna känner större framtidstro och har mer egna resurser att förfoga över kan de också ta ett större ansvar för situationen. Hade Afrika haft samma utveckling som vissa kapitalistiska stater i östra och sydöstra Asien hade man idag haft egna medel för att bekämpa HIV, vilket till exempel Thailand har gjort med stor framgång. En viktig åtgärd är just nu alltså att stimulera handel och investeringar, vilket görs genom att begränsa korrupta politikernas och tjänstemäns makt och inflytande. USA och Europa kan också bidra genom att avveckla sina handelshinder.

Detta vore nu en klen tröst för dem som redan är smittade. Även om Afrika i morgon dag lämnar protektionism och byråkrati bakom sig återstår tiotals miljoner HIV-smittade och deras barn och övriga anhöriga. Detta förblir ett blödande sår med oöverskådliga konsekvenser under decennier och de sociala oroligheter som med automatik följer kommer även att undergräva möjligheterna till politiska

reformer.

Nu förhåller det sig på det intressanta sättet att det existerar bromsmediciner som om de används på rätt sätt både begränsar smittspridningen och håller liv i de smittade tills vidare. Rent krasst kan det handla om att förhindra familjer från att slås sönder så att barn inte behöver växa upp i miserabla barnhem eller på gatan. Problemet är att detta skulle kräva stora resurser.

Det går inte att skuldbelägga läkemedelsföretagen för att de har tagit fram användbara bromsmediciner, snarare tvärtom. Man kan inte vältra över hela det moraliska och ekonomiska ansvaret på den bransch som faktiskt gör något åt saken. Företagen skulle gå i konkurs och varken det ena eller andra skulle framställas eller uppfinnas. Inte minst vore det ett dråpslag mot arbetet att ta fram användbara vaccin mot spridning av HIV. Emellertid skulle man med biståndsmedel nå patent-uppgörelser med läkemedelsbolagen så att billig tillverkning av bromsmediciner kan utökas. Biståndsnationer kan också hjälpa till att utbilda lokal vårdpersonal så att bromsmedicinerna används korrekt, vilket är en nödvändighet.

Denna typ av hjälpinsatser måste emellertid förutsätta en samarbetsvillig attityd från de drabbade länderna. Det kräver att afrikanske ledare slutar låtsas som att problemet inte existerar, eller att det kan botas hos närmaste häxdoktor. Alliansen mot HIV börjar och slutar i de drabbade länderna. Biståndsgivare kan spela en viktig roll, men bara i fullt samarbete och samförstånd med dem det berör. Erfarenheten visar att det annars är bortkastad möda.

Statligt bistånd håller despoterna flytande

Christian Sandström

Den avlidne nationalekonomen Peter Bauer ansåg att det i bistånd finns en inneboende rörelse mot mer statlig kontroll och politisering. Skälet är enkelt: bistånd går oftast ut på att en stat ger en annan stat pengar, och därmed större möjlighet att kontrollera den privata sektorn och det civila samhället.

Det underliga med bistånd är att många som är kritiska till statlig intervention av någon anledning tror att den fungerar bättre när en annan stat står som finansiär. Människor som är kritiska till subventioner av statligt byggande i Sverige tror plötsligt att det ska fungera om detta sker i ett underutvecklat land.

Bistånd bygger på antagandet att mottagarländernas stater bryr sig om sin befolknings välbefinnande. Detta är vanskligt, inte minst i Afrika där många länder har utvecklats till vampyrstater, där regeringen bokstavligen suger blodet ur sin befolkning.

Det finns otaliga exempel på detta. Bokassa i Centralafrika exploaterade sin befolkning till bristningsgränsen och skaffade sig en förmögenhet på 125 miljoner dollar. När Mobutu i belgiska Kongo lämnade makten visade det sig att han hade en vinsamling som var värd 2,3 miljoner dollar. Det har inte gått någon större nöd på Idi Amin, Mugabe och de andra diktatorerna heller.

Biståndet har därmed inneburit att den rådande regimen i fattiga länder har fått större resurser att försnilla och använda för att suga ut sin befolkning. Biståndsbyråkrater hävdar gärna att de övertygar mottagarlandet om en bättre ekonomisk politik. Tanken är alltså att

västvärlden skall försöka muta afrikanska ledare till att föra en anständig politik, vilket väl ändå måste betraktas som ganska besynnerligt.

Framförallt pekar all erfarenhet på att strategin inte fungerar: mottagarländerna förändrar inte sin politik. Exempelen på detta är många. Det utfattiga Burkina Faso införde tullar på 66 procent på all import av plogar och tullar på 58 procent på motorer som används för att pumpa vatten. I Zambia höll 1985 års skörd på att haverera eftersom det statliga jordbruksföretag inte hade råd att köpa de säckar som behövdes. Trots all retorik om förändring och liberalisering står sig den afrikanska socialismen alltså stark, delvis på grund av det bistånd som genom åren har cementerat den vansinniga politiken.

Vi bör inte lita på att en statlig byråkrati klarar av att hålla i pengarna om ett tilltänkt mottagarland visar sig vara korrupt. En myndighet ser alltid till att spendera varenda krona, av den enkla anledningen att de annars riskerar att få lägre anslag året därpå. Med biståndsbyråkratins logik blir varje liten tendens till förbättring av det politiska läget därför en anledning att göra av med pengar.

Detta är precis vad som hände i Moçambique under 70- och 80-talet. Den marxistiska regeringen hade under en längre tid gjort sitt bästa för att föra landet till ruinens brant. Enligt *New York Times* låg huvudstaden Maputo i spillror. Den socialistiska jordbrukspolitiken gjorde att bönderna endast tjänade en bråkdel av vad deras produktion var värd. Som en följd av

denna galenskap svalt hundra tusen människor ihjäl 1984. När hotet att bli omkullkastade av olika gerillagrupper blev alltför påtagligt valde regeringen till slut att genomföra några mindre reformer för att se hur mycket pengar de kunde få från USA. Den amerikanska biståndsmyndigheten AID skyndade genast till med 33 miljoner dollar, trots att landet fortfarande var fullt av kubanska och sovjetiska trupper, och fortfarande socialistiskt.

Bistånd istället för investeringar

Samtidigt som diktatorerna i tredje världen hela tiden hävdade att de har rätt till internationellt bistånd för att ta sig ur fattigdom har de stängt gränserna för utländska investerare och därmed minskat mängden kapitalinförsel. 1960 utgjorde privata investeringar 30 procent av nettoflödet av kapital till underutvecklade länder. 25 år senare uppgick samma siffra till endast 10 procent. 1983 var investeringsnivån lägre än den varit 1970. Detta skall ses i ljuset av att kapitalmarknaderna i övrigt har internationaliserats under den här epoken.

Under 80-talet avvisade den mexikanska staten ett förslag om att Chrysler skulle investera 300 miljoner dollar i att bygga lastbilar i landet, främst för att detta skulle ha underminerat statens kontroll över den mexikanska bilindustrin. Den här typen av interventioner kombinerat med korrupcion och politisk instabilitet gör att privata investerare vägrar lägga pengar i fattiga länder. Det enda som återstår då är statligt bistånd, som oftast går rakt ner i despoternas fickor.

Sammantaget måste västvärldens försök att hjälpa underutvecklade länder med hjälp av bistånd betraktas som ett fiasko.

Privat välgörenhet ett bättre alternativ

Vissa former av bistånd är självklart nödvändig. Katastrofhjälp och andra åtgärder för att minska befolkningens lidande är önskvärt. Den här typen av

bistånd samlas främst in av olika välgörenhetsorganisationer såsom Röda Korset, Lutherhjälpen och Rädda Barnen. Bästa sättet att säkerställa att biståndet går till de här organisationerna är att förlita sig på privata donationer och medmänsklighet istället för statlig byråkrati. Svenskarna är generösa och hjälper gärna människor i nöd. Detta blev extra tydligt efter flodvågskatastrofen då stora summor donerades till dem som verkligen behövde hjälp.

Självfallet bör den här typen av gåvor uppmuntras. Därför borde biståndsministern Gunilla Carlsson (m) se till att gåvor till biståndsorganisationer görs avdragsgilla. Parallellt med detta bör hon dessutom på sikt sänka det statliga biståndet. Risken att pengarna hamnar i korrupta händer minskar då betydligt, samtidigt som den nödvändiga katastrofhjälpen finns kvar. På så vis får vi en biståndspolitik som tar sin utgångspunkt i människors generositet istället för i statlig byråkrati. En verkligt solidarisk och effektiv biståndspolitik bygger på frivilliga gåvor istället för tvångsfinansiering via skattesedeln.

Oavsett människors goda intentioner kommer statligt bistånd alltid att kontrolleras av politiker som alltid är angelägna om att köpa *goodwill*, och biståndet kommer att administreras av byråkrater som inte bryr sig om annat än att göra av med pengar så att de kan få nya. Biståndet kommer i huvudsak att tas emot av samvetslösa despoter som gör allt de kan för att behålla makten och fortsätta förtrycka sin befolkning. Så länge samma politiska, byråkratiska och ekonomiska incitament styr biståndet kommer samma misstag att återupprepas, gång på gång.

Vem sätter vi först?

Nima Sanandaji

Den 15 juli skrev Frankrikes jordbruks- och fiskeminister, Dominique Bussereau, en artikel i Svenska Dagbladet där han försvarade europeiska unionens jordbrukspolitik. Författaren ansåg att den protektionistiska jordbrukspolitiken är ”till stor gagn för Europas befolkning” och beskrev Europa som utvecklingsländernas största försvarare i WTO-förhandlingarna.

Det är tveksamt om bönderna i tredje världen håller med Bussereaus påstående. Sedan 1950-talet har de europeiska staterna byggt upp höga protektionistiska murar kring jordbruket. Höga tullar har hindrat utländska bönder från att sälja sina varor till Europa, samtidigt som de europeiska producenterna fått orättvisa fördelar i det att deras produkter subventioneras starkt. Resultatet har inte enbart varit dyrare livsmedel för Europas konsumenter, utan även en massiv utslagning av fattiga länders bönder och förlorade inkomster för länder i tredje världen.

Denna planekonomiska politik har lett till att enorma köttberg produceras i Europa som ingen vill köpa, samtidigt som familjer i Afrika inte har råd att skicka sina barn till skolan eftersom de inte kan exportera sina varor till de rika grannarna i väst. Europeiska konsumenter får köpa betydligt dyrare livsmedel och de industrier som köper in jordbruksvaror får högre kostnader och kan därmed skapa färre jobb.

De enda som gynnas är ett fåtal privilegierade bönder i Europa och politiker i länder såsom Frankrike, som mottar enorma bistånd från andra EU länder till sitt jordbruk. Kanske är det inte

förvånande att Frankrikes jordbruksminister försvarar denna politik, men får verkligen detta krassa självintresse dominera?

Vi har mycket att tjäna på att öppna upp jordbrukspolitiken för rättvis konkurrens. Världsbanken räknar med att om de tullar och subventioner som finns kring jordbruket togs bort i hela världen så skulle den globala ekonomin växa med hela 350 miljarder dollar. En stor del av detta skulle tillfalla de fattiga länderna, som är de största förlorarna på denna politik. De konsumenter som skulle gynnas av lägre priser på livsmedel finns i hela världen och i alla inkomstklasser.

Detta handlar alltså inte om en form av bistånd, utan om möjligheten att i samarbete med varandra skapa ett ekonomiskt mervärde som gynnar såväl producenter som konsumenter. När vi ger bistånd hamnar alltid en stor del av pengarna bland krigsherrar och korrupta politiker, samtidigt som ett internationellt bidragsberoende skapas. En fri jordbruksmarknad möjliggör istället att konkurrenskraftiga näringar skapas i tredje världen som kan stå på egna ben.

Frågan om skatter och subventioner på smör och vete handlar i första hand inte om hur mycket pengar Frankrike ska få från Sverige, utan om världens fattiga ska få möjligheten att skapa sig en bättre framtid eller inte. Det är moraliskt fel av Europas politiker att genom tullar och subventioner förstöra fattiga människors inkomstmöjligheter. Vem vill vi sätta först, ett fåtal franska bönder eller hundratals miljoner individer i tredje världen?

Ett varumärke bland alla andra

Tomas Brandberg

När man på oklara grunder kallar viss handel för "rättvis handel" brukar det innebära att man betalar ett överpris för en vara som i övrigt kan anses likvärdig en annan produkt. Mellanskillnaden är en ren gåva, något man ger bort utan att själv få något i utbyte. En sorts välgörenhet, alltså.

Välgörenhet är tilltalande och motiverat i många situationer, men man bör vara vaksam. Det leder ofta till beroende, misshushållning, snedvriden konkurrens och korruption. Den så kallade "rättsvisa handeln" gör producenten till en sorts biståndsklient, vars produktion hålls under armarna med ett artificiellt överpris.

Låt oss konstatera att handel och välgörenhet är två skilda företeelser. Välgörenhet är att skänka bort något utan att få något i utbyte, medan handel äger rum när det föreligger en intresse-gemenskap mellan två parter. Den ene vill sälja, den andre vill köpa och det går att nå en överenskommelse rörande priset. Alldeles vanligt utbyte av detta slag har skapat välstånd världen över, medan välgörenhet inte har gjort ett enda fattigt land rikt.

Det finns till att börja med alltså ingen anledning att underkänna vanlig handel som metod att generera välstånd, varför den moraliska argumenteringen mot konventionell handel faller platt till marken. Är det då möjligen ännu bättre att betala ett överpris? Var och en ska givetvis spendera sina pengar efter eget tycke, men de positiva effekterna av överpriset är diskutabla.

För det första går en del av pengarna direkt till ackrediteringsindustrin, människor som tjänar pengar på att åka

jorden runt för att godkänna respektive underkänna producenter. Det är inte helt lätt att överblicka hur väl de uppställde kraven efterlevs i praktiken. Kanske fungerar det tills vidare bra, men det finns åtminstone en grogrund för korruption här. Producenten står till exempel i ett tydligt beroendeförhållande till den som kan göra tumme upp eller tumme ner till fortsatta överpriser.

För det andra är kriterierna vaga. Hur kontrollerar man till exempel på ett tillfredsställande sätt att en bonde i Kenya inte ägnar sig åt diskriminering av kvinnor och andra etniska grupper? Svårt. Och på vilket sätt ska en kaffeodlare "gynna demokratin"? Oklart.

Självklart går rättvisemärkningen också hand i hand med så kallad ekologisk märkning. Detta ställer krav på ineffektiva odlingsmetoder, som skulle vara ohållbara eller åtminstone högst diskutabla om de tillämpades universellt. Ekologisk odling av bananer kan till exempel ta upp till sex gånger så mycket mark i anspråk som motsvarande konventionell odling.

Medan den konventionelle odlaren eller fabrikanten tvingas satsa på kvalitet, effektivisering och modernisering för att klara konkurrens och ha råd med ett stigande löneläge belönas den rättvisemärkta producenten för ineffektivitet. Är det inte berättigat att fråga sig vem av dessa som bäst står rustad inför framtiden?

Ska man leta efter något som eventuellt skulle kunna ha en positiv effekt så är det att rättvisemärkningen aktualiserar arbetsförhållandena på plantager och i fabriker. Men vi är ofta

extremt hemmablinda när vi ger oss in i den här diskussionen. Ett arbete som för oss framstår som svåruthärdligt och kanske riskfyllt kan faktiskt vara ett riktigt lyft för den som utför det. Om en viss produktion slås ut av en bojkott så gagnar inte det arbetarna. De hänvisas till sämre arbeten, eller arbetslöshet. Problemet med den alternativa handeln är att man inte arbetar för moderniseringar som lösning på de problem som finns, utan en sorts återgång till traditionella, omoderna metoder.

Jag ställer mig under alla omständigheter skeptisk till ackrediteringsindustrins möjligheter att effektivt övervaka arbetsförhållandena hos godkända producenter. Däremot finns övertygande bevisning för att alldeles normal handel driver upp löner och tvingar arbetsgivare att förbättra villkoren för de anställda, utan att någon från Sverige eller Tyskland behöver åka dit och kontrollera saken i egen hög person. Länder som satsat på internationell handel och effektiv produktion (till exempel som Sydkorea, Taiwan, Hong Kong och Chile) har idag arbetarlöner som ligger skyhögt över de nivåer som ackrediteringsindustrin fastställer som "skäliga" i andra länder.

Jag skulle avråda från att plöja ned pengar till rättvisindustri. Jag ifrågasätter nödvändigheten i att ha europeisk välbetald kontrollpersonal på plats i fabriker och på plantager världen över. Jag ifrågasätter ineffektiva produktionsmetoder som en långsiktig lösning på fattigdomsproblemet. Den som har för mycket pengar kan hellre skänka dem till jordbävningens offer i Pakistan. Och vill man satsa pengar på riktig utveckling i fattigare länder skulle jag rekommendera någon fond för *emerging markets*, så att producenter i fattiga länder får tillgång till kapital så att de kan effektivisera sin produktion.

Så kallad rättvis handel är mest till för att köparen ska kunna kultivera en cool image. Rättvisemärkning är alltså en "logo" bland andra, varken mer eller mindre.

Bidragsindustrins drivkraft

Sture Åström

Jag fick mycket konkret förståelse för betydelsen av U-hjälp i mitten på 80-talet. Tidigare hade jag varit verksam inom svensk exportindustri avseende produktionsutrustning för kylda och djupfrysta livsmedel. Som internationell konsult blev jag kontaktad av en grupp turkar i Bremen.

Tyskland hade då påbörjat en politik för att stimulera återvandring av inflyttade turkar och samtidigt gynna industriell utveckling i hemlandet. Detta kunde antas minska på invandringstrycket. Därför gavs mycket fördelaktiga lån till industriprojekt i Turkiet, förutsatt att en grupp turkar i Tyskland dels stod för en del, en ganska liten del, av finansieringen, och dels tog ansvar för den framtida driften.

Gruppen förklarade att deras hemtrakt producerade stora mängder frukt, aprikoser och persikor, som emellertid fick säljas billigt under högsäsong. Kunde de lagras en tid och säljas i Europa skulle lönsamheten förbättras radikalt. Det skulle bli möjligt med ett modernt kyl- och fryshus, tillräckligt stort för de stora volymerna. De trodde sig om att få ihop tillräckligt med pengar, något tiotal miljoner D-mark.

Jag hade sett anläggningar byggas i många länder. I industriländerna var det endera en koncern, som byggde stort med erfaren personal i projektledningen eller en liten företagare, som startade smått, men ofta lyckades bygga ut varje år allt eftersom han lärde sig och nå stordrift efter fem år. I Östeuropa satsade statliga kombinat stort, men lyckades sällan få upp anläggningarna i tillnärmelsevis full produktion förrän efter 3–5 år. Man hade

svårt att finna personal som var bildbar till de olika befattningar som krävde specialkunnande, exempelvis truckförare och kylmaskinister. Först efter allvarliga misstag byttes olämplig personal ut.

Mina klienter gjorde klart för mig hur arkaiskt livet var i deras hemtrakter. När sådana statusjobb som truckförare och kylmaskinist skulle tillsättas, var det en självklarhet att de lokala intressenterna skulle placera söner och svärsöner där, alldeles oavsett lämplighet. De förstod mitt råd att starta smått för att prova ut vilka som kunde läras upp.

Deras hemstad hade också många fiskare, som hade fiskets klassiska problem. När de fick fisk, var det ofta så mycket att de inte kunde sälja allt. Vid andra tillfällen hade de kunder, men ingen fisk att sälja. Jag förklarade hur detta problem löses enkelt och billigt. Man djupfryser tillfälliga överskott, som kan lagras lång tid för att säljas till fördelaktiga priser.

Detta alternativ hade just fördelen att kunna startas i liten skala. På marknaden fanns ”paketerade” anläggningar med en liten plattfrys sammanbyggd med kylmaskineri. De hade gjorts så automatiska att någon lång utbildning inte krävdes för att köra dem. För lagringen kunde man köpa färdiga fryscontainers, som också hade automatiskt maskineri. Alltsammans skulle kosta knappt två hundra tusen D-mark.

Jag skisserade hur man kunde installera två eller tre anläggningar en första säsong. När deras lönsamhet blev uppenbar i trakten och enkelheten att sköta dem blev allmänt känd, skulle nästa år

villiga intressenter finnas för kanske fem och året därpå tjugofem anläggningar. Inom en femårsperiod skulle tekniken sprida sig längs en stor del av kusten, så att ett par stora anläggningar kunde finansiera sig själva. Det skulle innebära en successiv uppbyggnad av kunnande och kapacitet, som skulle lyfta en hel landsända.

Mina klienter blev framgångsrika i så motto att de beviljades audiens för biståndsministerns närmaste man, statssekreteraren, ett möte också jag kallades till. Turkarna presenterade sitt "stora" projekt. Han frågade vilka risker jag kunde se. Jag förklarade problemet att få fram teknisk kompetens till en stor anläggning. Han rynkade pannan och undrade om de hade fler projekt.

De skissade då mitt förslag med plattfrysar för fiskare. Statssekreteraren var uppenbart tilltalad av idén. Särskilt det förhållandet att man inte skulle behöva en lång byggtid. Allt kunde vara färdigt från vintern till sommaren. Han tyckte också att spridningseffekten var bra. Sedan frågade han vilka belopp det kunde bli fråga om. Turkarna gav det svar jag försett dem med. Då satt statssekreteraren tyst ett kort ögonblick, överläggande med sig själv hur öppen hjärtig han skulle vara:

Tyvär, ett sådant projekt har inga utsikter att gå igenom. Ni förstår, det är politik det handlar om. Ministern flyger ner med saxen för att inviga en anläggning för 50 miljoner D-mark. Då får han bilder i alla tidningar och TV-kanaler. Men för två hundra tusen kommer inga journalister. Då är projektet inte intressant...

Efterlyses: en konstruktiv borgerlig biståndsdebatt

Mattias Johansson

I den mån det förekommer någon debatt om bistånd i Sverige tenderar den vara lika polariserad som förutsägbar. Vänstern anses villkorslöst kräva mer medan den som står till höger förväntas ropa på nedskärningar och utbetalningsstopp. Utrymmet för nyanser är obefintligt och den dialog som förs internationellt om utvecklingsfrågor går ofta spårlöst förbi. Det sistnämnda är kanske särskilt ofördelaktigt, då det gör samtalet urvattnat och hopplöst utdaterat. Alltför sällan tar diskussionen avstamp i att bistånd idag, genom de så kallade millenniemålen och den samordning som sker mellan industrinationer inom FN, EU, Bretton-Woods-institutionerna och OECD, fördelas i nära partnerskap med utvecklingsländerna. Det bundna bistånd som kännetecknats av motköp och givarländers isolerade egenintresse fasas nu i rask takt ut.

De inlägg som gjorts i *Captus* två senaste nummer (se *Captus Tidning* nr 72 och 73) utgör inga undantag i dessa avseenden. Argumentationen är svepande och referenser till olika biståndsinitiativ är tagna från 80-talet och bakåt i tiden. Artiklarna präglas i båda fallen av en mörk och i vissa stycken skrämmande syn på utvecklingsproblematik och utvecklingsländers förmåga att lyfta sig ur fattigdom. I synnerhet står Afrika i skottgluggen, en kontinent där närmare 400 miljoner människor lever i extrem fattigdom och där drygt 6 miljoner individer dör årligen till följd av detta. Några teman vinner på ytterligare belysning:

”Vampyrstaterna”

Det är sant att flera afrikanska stater styrts av enväldshärskare och att givarländer – Sverige inget undantag – varit alltför lättvindiga och oförsiktiga med hur dessa ledare fått tillgång till biståndsmedel. Idag är dock flertalet länder på stark demokratisk frammarsch och håller med stöd av FN, EU och OSSE regelbundna och parlamentariskt rumsrena val. Många av de nuvarande presidenterna och premiärministrarna har vunnit respektive val på en agenda där utveckling och ökat välbefinnande för medborgarna stått högst. Burkina-Faso, Kenya, Liberia, Mocambique, Senegal och Tanzania är bara några exempel. Att regeringar i afrikanska mottagarländer per definition inte bryr sig om sin befolknings välbefinnande är ett absurt påstående.

”Privata investeringar”

Om bara utvecklingsländerna öppnar upp sig för privat kapital löser sig problemen, heter det. Ser man till tillväxtsiffror borde det redan idag inte vara några problem. Tvärtom råder en positiv trend i Afrika där 10-talet länder ligger på årliga tillväxtökningar med 3-4 %. Dock kommer detta bara de urbana områdena till del. På landsbygden, där majoriteten av befolkningen och extremt fattiga grupper lever utan tillgång till ekonomiska produktionsfaktorer, syns liten eller ingen förbättring. Grundorsakerna till snedfördelningen är många staters usla infrastruktur och minimala offentliga sektor. Med icke-farbara vägar, osäker eldistribution, underutbyggda tele- och IT-nät och långt ifrån fungerande system för

vattenförsörjning och sanitet, är förutsättningarna knappa för att multinationella företag skall etablera sig. Läger man till att den potentiella arbetskraften i dessa regioner saknar vettig utbildning alternativt regelbundet tvingas kurera sig själva eller någon familjemedlem i sjukdomar som malaria, TBC, AIDS eller diarréer till följd av förorenat dricksvatten, begriper de flesta att incitamenten för investerare är få. Bristen på basservice och kommunikationer är långt större hinder för privata satsningar än eventuell korruption och politisk instabilitet.

”Ersätt bistånd med privat välgörenhet”

Möjligheten att göra avdrag för donationer i sin deklaration finns redan i USA, där amerikanska skattebetalare flitigt använder sig av denna metod. Men trots det uppgår de privata gåvorna till biståndsorganisationer och stiftelser bara till cirka 12 % av USA:s totala biståndsbudget, vilken för övrigt per capita endast är en femtedel av Sveriges. Det är förstas bra om svenskar ges utökade möjligheter att vara givmilda, men att tro att folks benägenhet att ge pengar efter eget tycke och smak kan kompensera det statliga biståndet är ett önsketänkande av rang. Svårigheten att förutse och systematisera investeringar som baseras på välvilliga donationer gör det också vanskligt att enbart förlita sig på filantropi.

Kina, Indien och Chile har alla rest sig ur extrem fattigdom på några decennier. I samtliga fall inleddes detta genom breda reformer av jordbrukssektorn, som gjorde att bönder gick från att enbart producera mat för dagen till att få tillgång till verktyg och kunskap att bygga upp egna inkomster. Kina har dessutom implementerat ett kontroversiellt program för födslokontroll och har därmed begränsat den demografiska utvecklingen bland fattiga grupper. Dessa nationer klassas idag som medelinkomstländer och behöver således inte några biståndsmedel. Naturligtvis beror

detta delvis på att deras ledare bejakat marknadsekonomi som medel för förändring. Men om inte industrialiserade länder bidragit med pengar och utbildningssatsningar under resans gång hade inte samma utveckling kunnat ske. Det vore cyniskt att tro att Afrika inte kunde gå samma väg om bara de rätta förutsättningarna ställdes till förfogande.

Istället för att koncentrera sig på skepticism och dåtid borde en borgerlig biståndsdebatt styras in på ett samtal om vilket innehåll biståndet skall ha. Hur skall skattebetalarnas pengar användas för att rädda liv och bidra till välstånd och tillväxt i utvecklingsländer? Hur kan Sveriges kunskaper och erfarenheter bäst komma till nytta exempelvis inom ramen för EU:s samordnade bistånd? Är det en framkomlig väg att arbeta med så kallat budgetstöd, eller bör SIDA öka inslagen av praktiskt inriktade och öronmärkta satsningar? Kanske kan det faktum att Sverige fått en borgerlig biståndsminister göra att landets frisinnade debattörer blir mer konstruktiva och framåtsyftande i diskussionen om internationellt utvecklingssamarbete.

Omvärdera Sveriges biståndspolicy

Atta Tarki

Den 10 december kritiserade Birgitta Ohlsson (fp) regeringen på SvD Brännpunkt för att ge bistånd till Uganda, trots den ugandiska regimens brist på respekt för mänskliga rättigheter. En vecka senare förklarade biståndsminister Karin Jämtin att "Ohlsson har fel" och att regeringen "valt att frysa samarbetet" med Uganda. Ett par rader längre ner i artikeln skrev hon dock att regeringen trots allt tänker fortsätta med sitt biståndsprogram, men att man nu "endast" tänker betala ut 25 av de 65 miljoner kronor biståndsprogrammet ursprungligen omfattade. Det mest oroväckande i detta är inte att Ohlsson har rätt, utan att Sverige fortsätter att föra en biståndspolitik som är kontraproduktiv.

Jämtrin försvarar det fortsatta biståndet till Uganda med att medlen nu ska gå till den norra delen av landet där civilbefolkningen lidit hårt av kriget. Det är svårt att argumentera varför en fattig del av en befolkning som lidit av krig inte ska få bistånd. Efter en titt på biståndets negativa effekter blir det dock enklare att förstå att just detta bistånd bär en del av skulden till att människorna i regionen har det så dåligt ställt.

I rapporten "Aid and Development: will it work this time?" analyserar Fredrik Erixon, chefsekonom på Timbro, biståndets syften och effekter. Erixon förklarar att i över 50 år har bistånd till fattiga länder främst delats ut i enlighet med "the gap theory". Tanken är att fattiga länder är fattiga för att de saknar den infrastruktur som behövs för att attrahera investeringar och främja ekonomisk tillväxt. Biståndsgivare har velat fylla detta

gap och därigenom bidra till fattiga länders tillväxt. Till en början skedde detta genom enorma satsningar inom infrastruktur, som byggandet av dammar och vägar. På senare år har tyngdpunkten lagts vid byggandet av skolor, sjukhus och andra projekt. Principen är dock den samma som tidigare.

Bistånd som har som mål att fylla ett "gap i investeringar" utgår ifrån antagandet att fattiga länder inte klarar av att spara pengar för sådana investeringar själva. Det är i sig ett vanskligt antagande. Sverige, till exempel, hittade sin väg ur fattigdomen genom ökat sparande, som möjliggjorde för företagen att investera. Det finns inget som tyder på att "the gap theory" beskriver orsaken till u-länders fattigdom. Anhängare av "the gap theory" glömmer ju hur det kommer sig att Sveriges näringsliv en gång kunde börja spara, investera och växa sig rikt.

Innan graden av investeringar ökade i Sverige, ökade sparandet. Sparandet i sin tur ökade för att näringsverksamheten tilltog. Näringsverksamheten i sin tur ökade för att Sverige tillämpade de grundprinciper som är nödvändiga för ekonomisk tillväxt. Utan dessa principer hade Sverige inte kunnat bli ett rikt land, om så de rikare Europeiska länderna och USA öst pengar över oss.

Det är inte investeringar som saknas i dagens utvecklingsländer. Endast Afrika har mellan 1970 – 2000 fått ca \$ 400 miljarder i bistånd. Det som saknas i fattiga länder är snarare grundläggande välståndsskapande institutioner, som en stark äganderätt, ett sunt och opartiskt rättsväsende, en stark privat sektor, samt

en ekonomi som är öppen för handel med och investeringar från andra länder. Fattiga länder saknar en eller flera av dessa grundpelare. Så länge de inte ändrar på detta kommer deras befolkningar att fortsätta att lida av fattigdom, även om Sverige fortsätter att ge deras regimer miljontals kronor.

Inte nog med att biståndsprojekten sällan givit önskade resultat, de har ofta varit kontraproduktiva. Erixon visar i sin studie att det verkar finnas ett negativt samband mellan bistånd (Aid/GNI) och ekonomisk tillväxt (Growth GDP/Capita).

In en intervju i den tyska tidskriften *Der Spiegel* ber den kenyanska ekonomen James Shikwati västvärldens länder att sluta ge bistånd. Shikwati, som i åratals kämpat för att hjälpa Afrikanska länder att skapa ekonomisk tillväxt och därigenom hjälpa sina befolkningar, beskriver hur biståndet motverkar sitt syfte: "Enorma byråkratier finansieras (med biståndspengar), korrupktion och självgodhet befodras, Afrikaner blir skolade i att bli tiggare och osjälvständiga. Dessutom försvagar biståndet de lokala marknaderna och entreprenörsandan, som vi behöver så mycket."

Förutom att fylla diktatorers fickor med pengar gör även biståndet lokalbefolkningen arbetslös. Istället för att bygga upp egna matförråd förlitar sig de korrupta ledarna på att rikare länder ska hjälpa dem varje gång det blir hungersnöd. När nöden väl inträffar ropar de efter hjälp "och tusentals ton majs skeppas till Afrika ... en del av majsen går direkt skruppelfria politiker som skickar den vidare till deras egna stammar för att kampanja inför nästa val. En annan del hamnar på den svarta marknaden där den dumpas till extremt låga priser. Lokala bönder kan lika gärna med det samma lägga ner sina hackor: ingen kan konkurrera med FNs World Food Program." Många bönder blir arbetslösa och deras land saknar återigen reserver ifall en hungersnöd inträffar. Bistånd håller kvar utvecklingsländer i fattigdom. Framförallt minskar bistånden incitamenten för att reformera sina

ekonomier och att hjälpa sina befolkningar att för alltid ta sig ur fattigdom.

Befolkningen i utvecklingsländerna har mycket att vinna på att länder som Sverige omvärderar sina biståndsprogram. Enkla principer bör följas för att ge utvecklingsländernas ledare klara incitament. Bidragsgivare bör vidare samarbeta för att göra biståndet tidsbegränsat, istället för en konstant kapitalkälla som den är idag. Endast länder som påbörjat reformer av sina ekonomier bör få hjälp. Dessutom bör biståndet främst användas till forskning om- och implementering av ett fåtal grundläggande principer som hjälper aktuella länder att stå på egna ben, till exempel en stark äganderätt och ett välfungerande rättsväsende.

En kontinent, två system

Tomas Brandberg

Vilken betydelse hade Hong Kong för Kinas marknadsliberalt inspirerade reformer sedan slutet av 70-talet? Det kan man inte veta säkert, men man kan reflektera över det faktum att Kinas ledare efter årtionden av svält och nöd och trög ekonomisk utveckling mitt framför näsan hade en kapitalistisk enklav där kineser hade det oförskämt gott ställt. Medan Kina på 70-talet i många avseenden var ett U-land hade Hong Kong inte bara klarat sig bra, utan dessutom blivit rikt. Idag har Hong Kong en köpkraftskorrigerad BNP per capita på ungefär samma nivå som Schweiz.

I vissa avseenden befinner sig Afrika idag i samma situation som Kina gjorde på 70-talet, men behovet av en positiv förebild är mer påtagligt. Ett land som Botswana har lyckats relativt väl, mycket tack vare sin liberala ekonomiska politik, men är samtidigt starkt beroende av sin export av diamanter och andra råvaror. Afrika skulle vara betjänt av ett afrikanskt Hong Kong, ett levande bevis på att handel och arbete inom kapitalismens ramar fungerar och skapar välstånd. Detta skulle en utomstående makt kunna åstadkomma utan att nyttja de våldsmetoder som engelsmännen använde i Kina på 1800-talet.

Vad EU, FN eller annan utomstående aktör skulle behöva är bara ett stycke land vid kusten där det går att anlägga en hamn. Detta skulle man åstadkomma genom en ekonomisk uppgörelse med afrikansk regering, troligen inte helt omöjligt. Efter vissa investeringar i infrastruktur skulle detta sedan kunna utgöra en frihamn för handel och tillverkningsindustri, en gyllene

möjlighet för afrikanska arbetare att tjäna hårdvaluta och sannolikt också en möjlighet för fabrikanter att anställa relativt billig arbetskraft. En mycket tydlig intressegemenskap mellan arbetare och kapital skulle uppstå i ett sådant protektorat.

Den ”yttre skyddsmakten” skulle ansvara för inre och yttre säkerhet, i möjlig mån genom att anställa lokalt rekryterad personal. En Mugabe-liknande despot skulle alltså mötas med vapenmakt ifall han försökte erövra territoriet. Rent ekonomiskt skulle en enklav av det här slaget kunna stå på egna ben inom överskådlig tid, men biståndspengar och militära resurser från redan industrialiserade länder skulle täcka underskotten under de första åren. (Just biståndspengar och militärdollar har annars ofta en tendens att vara mer eller mindre bortkastade.)

Det är lätt att föreställa sig hur socialister och rädda-världen-aktivister av olika slag kippar efter andan för i en utandning hinna uttala den långa raden av invändningar de har. Ska afrikanska länder nu tvingas ge upp sina territorier för nyliberala ekonomiska experiment? Nej, det ska inte tvingas utan erbjudas en ekonomisk uppgörelse som de har all rätt att tacka nej till. En stor del av dessa pengar kommer i vanlig ordning slarvas bort av korrupta tjänstemän, men köpet är ändå en förutsättning för att projektet ska kunna starta.

Nånå. Ska då afrikanska arbetare exploateras på en fri marknad med lönenivåer som LO inte har godkänt? Vad man bör känna till är att arbetsföra

afrikaner skriker efter betalt arbete och det skulle absolut finnas utrymmen för kontrakt som skulle vara tilltalande för alla inblandade. Och vem som helst skulle givetvis få flytta ifrån enklaven vilken dag som helst. Alla kontrakt baseras på ömsesidig frivillighet. Investeringar skulle redan idag göras i massiv skala på den afrikanska kontinenten, men uteblir eftersom investerare är oroliga för att det ska gå som till exempel i Zimbabwe. Att despotism och politisk instabilitet ska radera ut värdet på deras investeringar.

Fast, är inte detta en form av nykolonialism? Tja, etiketter kan man ju sätta på allting, men det är bara tomma ord. Vad de barbariska europeiska kolonisatörerna gjorde under tidigare århundraden var att skjuta sig in på den afrikanska kontinenten och ta vad de ansåg sig behöva med vapenmakt. Kontrasten till det ovan presenterade förslaget är i själva verket ganska stor.

Fast detta skulle ju bara beröra ett relativt litet antal människor och inte utgöra någon lösning på en hel kontinents problem. Nåväl. För det första finns ju ingen anledning att inte erbjuda ett visst antal människor arbete och ett relativt välstånd. För det andra kommer en ekonomiskt framgångsrik enklav utgöra ett positivt bidrag till den region där den befinner sig. För det tredje skulle ett sådant samhälle utgöra inspirationskälla för kommande generationer av afrikanska ledare.

Vad socialister, rädda-världen-aktivister och alla andra bör förhålla sig till är att Hong Kongs invånare genom hårt arbete blivit rika, ofta betydligt rikare än till exempel de flesta svenskar, medan biståndsklienterna i Afrika fjättras i sin fattigdom. Hungersnöd råder till exempel just nu i det av undertecknad flera gånger besökta Malawi, som varit biståndsmottagare under decennier.

Ska man vara realistisk inser man emellertid att det inte blir något nykolonialistiskt projekt i varken FN:s eller EU:s regi, och inte i någon annans regi heller. Men visst kan man vara sur över att

goda idéer stupar på i samma ögonblick som de presenteras medan huvudlösa projekt påfallande ofta får fortgå i all oändlighet.

Om författarna

Tomas Brandberg är biträdande redaktör och kolumnist i *Captus Tidning*.

Christian Sandström är civilekonom och Fellow i Captus.

Nima Sanandaji är VD för tankesmedjan Captus.

Sture Åström är fri skribent och pensionerad småföretagare.

Mattias Johansson är presstalesman för FN-organet UNDP i Nairobi, Kenya.

Atta Tarki är strategikonsult och Fellow i Captus.

Captus är en frihetlig tankesmedja baserad i Göteborg som arbetar med opinionsbildning för allmänborgerliga idéer, såsom sänkta skatter, en stark rättstat, fria marknader och privat drift av skola och sjukvård.

Det opinionsbildande arbetet sker främst genom skrivande av debattartiklar. Under 2006 publicerade Captus medarbetare mer än 250 artiklar. Captus publicerar även rapporter och essäsamlingar. Våra medarbetare medverkar regelbundet som debattörer i etermedia och som talare i olika sammanhang.

I syfte att skapa en lokal plattform för allmänborgerliga idéer i Göteborg arrangeras regelbundna seminarier, ofta i samarbete med Stockholmsbaserade tankesmedjor.

Captus driver även nättidningen **Captus Tidning**, som utkommer med fyra till fem artiklar varje vecka. *Captus Tidning* fungerar dels som en opinionsbildande tidskrift, dels som en plattform för unga lovande skribenter som vill utveckla sitt skrivande.

www.captus.nu
www.captustidning.se